

Ivan Oman: pogumen vizionar z globokimi koreninami

Osebnost in javni angažma



Dr. Dejan Valentinčič, predavatelj na akademiji ob obletnici smrti Ivana Omana. (foto: Tatjana Splichal)

Trdne skale, na katerih stoji naša narodna hiša, si zaslužijo spomin in obeležitev. Ivan Oman je zagotovo eden takih. Je svetla zvezda slovenskega javnega življenja zadnjih desetletij. Ideološko jasno opredeljen zagotovo ni nagovarjal vseh, a je bil zaradi človeškega pristopa splošno sprejemljiv in spoštovan na različnih idejnih bregovih. Na dosleden način je kazal, da je politika v svojem bistvu skrb za skupno dobro, torej plemenita dejavnost, ki naj jo opravljajo prav takšni ljudje. Politika je v njegovem ne le pojmovanju, ampak tudi delovanju skrb za skupno dobro z izrazitim pogledom naprej. Do konca življenja je imel zelo jasno vizijo, kje si želi slovensko družbo. Družbo, ki jo je v

prelomnem času v najpomembnejšem obdobju zgodovine slovenskega naroda, tako zelo aktivno soustvarjal.

Ivan Oman je bil markantna osebnost, eden ključnih ustanovnih očetov demokratične samostojne slovenske države. Bolj kot za kogarkoli drugega zanj lahko rečemo, da je bil v prelomnih časih ljudski tribun; ljudski tribun, ki je nagovarjal množice, a ni nikoli zapadel v populizem. Vrlina, ki jo zmorejo le redki!

Milan Komar, slovenski filozof, ki je večino življenja preživel v Argentini, del življenja pred izselitvijo pa v moji Goriški in del v Omanovi Škofji Loki, je v knjigi *Pot iz mrtvila* zapisal: *Okoli kola se nihče ne zbira*. Kako zelo to velja tudi za

Ivana Omana! Po eni strani je bil karizmatična osebnost, v njegovi bližini se je vsak počutil dobro, a hkrati – to kar je Komar mislil glede kola – Oman je bil vsebinsko trdno zasidran človek. Pogosto se ga razume zgolj kot kmeta in borca za pravice kmetov. A je bil mnogo več. Bil je mislec, s katerim si se lahko pogovarjal o katerem koli družbenem vprašanju. Imel je jasna stališča, ki so temeljila na stvarnih argumentih.

Javno delovanje Ivana Omana bi razdelil na tri obdobja:

Čas prizadevanj za izboljšanje položaja kmetov v času enopartijskega režima

Jasno mu je bilo, da iz nič ni nič, da mora biti aktiven in delovati v okviru danih možnosti. Prevezal je pomembne in odgovorne, včasih tudi tvegane naloge v okviru agrarne ter krajevne skupnosti, prišel večkrat navzkriž s takratno oblastjo. To delovanje je že kazalo njegov pogum.

Čas politične pluralizacije in gradnje samostojne države

Njegova politična pot se je začela v obliki stanovske organiziranosti, ko politični pluralizem še ni bil dovoljen. A prizadevanje za izboljšanje položaja kmetov je bil hkrati že politični program, ki je zajemal vprašanja o vseh vidikih družbe. Ivan Oman in ostali soustanovitelji Slovenske kmečke zveze (SKZ) so bili pionirji. Veliko ljudi je razmišljalo o prihodnosti slovenske družbe, tudi pisalo, a vsi so čakali, kdo bo prvi, kdo si bo upal stopiti na parket in kaj se bo zgodilo z njim. Ko imaš jasne vrednote, si lahko privoščiš širšo vizijo, si upaš delovati tudi takrat, ko je tvegano. Za pionirji SKZ so se opogumili tudi ostali. A ne le to, ko je bila SKZ ustanovljena, je Ivan Oman pomagal ustanavljati tudi druge zveze. Rosvita Pesek je napisala, da je takrat pomagal sejati tudi ostalim, ne glede na to, kdo bo žel. Nekateri danes SKZ jemljejo primat, ker naj bi bila le zveza. Pri tem pa pozabljajo, da so bile vse novonastale stranke takrat poimenovane zgolj zveze, saj stranke še niso bile dovoljene. Program SKZ pa jasno kaže, da je šlo za politično organizacijo.

Premišljevalec našega časa, pristen razlagalec konservativne misli in pobudnik enotne konservativne stranke

Za tretje obdobje javnega delovanja Ivana Omana bi lahko rekli, da se je začelo že po prvih večstrankarskih volitvah. Še bolj kot pri osamosvojitvi Slovenije je bil Oman ključen pri njeni demokratizaciji. Po prvih večstrankarskih volitvah je postal član kolektivnega predsedstva. V petčlanskem predsedstvu je bil glas demokracije, glas slovenstva, glas normalnosti. Na žalost marsikdaj tudi glas vpijočega v puščavi (bil je edini član predsedstva, ki ni podpisal t. i. *Deklaracije za mir*, ki bi obglavila slovensko vojsko).

Po tem obdobju je bil Ivan Oman pomemben še vsaj iz dveh vidikov:

- kot pobudnik ideje o močni konservativni, desnosredinski, krščanskodemokratski stranki, torej vsebinski naslednici predvojnne Slovenske ljudske stranke. Do

volitev leta 1996, ko je bil državnozborski poslanec (od volitev leta 1992 dalje) so te aktivnosti potekale tudi v okviru aktivnega političnega angažmaja, vse do njegove smrti pa kot razmišljanja, svetovanja in pozivanja.

Ne le to, bil je tudi človek, ki so ga številni radi poslušali, hodili k njemu po nasvete za politično delovanje. Vsaj poslušali so ga, če ne tudi slišali. Nenazadnje je bil Oman tudi tisti, ki je prvi ugotovil, da bi bilo dobro ime Slovenska ljudska stranka zavarovati; dogovoril se je z dr. Markom Kremžarjem, načelnikom predvojne SLS, ki je delovala v emigraciji, da imena ne bi zlorabili drugi.

Ivan Oman je razumel pomen strank v demokraciji. Nekaj, kar v slovenskem kontekstu v resnici ni tako zelo samoumevno. Spomnimo se na primer njegovega sopotnika iz časa Demosa dr. Franceta Bučarja, ki je v zadnjih letih življenja rad govoril o »strankokraciji«. Ivan Oman pa je, nasprotno, na izjavo Jožeta Smoleta, da on je za politični pluralizem, a brez strank, odgovoril, da je to ... *leseno železo, ki se ga ne da švasati*. Čas je dal prav Omanu, vse bolj se kaže, da so velik problem slovenskega političnega življenja in normalnega delovanja države prav šibke stranke ter čezmerno število novih obrazov in list pred vsakimi volitvami.

Vrednostni temelji in politične ideje

Ivan Oman je svoj vrednostni svet črpal iz predvojne Slovenije, iz miselnega miljeja, ki je pri nas prevladoval do 2. svetovne vojne. Prijateljaval je z Ivanom Dolencem – Jamnikovim profesorjem, učiteljem v višjem pomenu besede, kot ga je sam imenoval. Slednji je bil ugledni predstavnik Slovenske ljudske stranke, najboljši poznavalec Janeza Evangelista Kreka doslej, poznal ga je tudi osebno, urednik *Izbranih spisov Janeza Evangelista Kreka*. Kot zelo zanimivo velja omeniti njegovo knjigo spominov *Moja rast*.

Stane Granda je o njunem odnosu zapisal, da nikoli doslej ni imel tako izjemen profesor bolj izjemnega učenca. Pri Omanu se ta vez s preteklostjo, z miselnostjo, koncepti in načinom delovanja v predvojnem času ni pretrgala, lahko jo je ponudil v izvirni in ne priročniški obliki. Verjetno je bil celo edini politik v pokomunističnem obdobju s tem privilegijem. Če pa ne edini, pa zagotovo najbolj izrazit.

Seveda predvojnega sveta in politike ne smemo idealizirati. Matija Škerbenc je v letih 1956 in 1957 v Clevelandu v dveh zvezkih izdal *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja*. V uvodu v drugi zvezek med drugim pravi: *Če smo doživeli katastrofo, razvaline, morajo biti za to tudi zadostni vzroki. Vprašanje je le, koliko je za to vzrokov v nas samih pri vodstvu naroda in katoliškega gibanja in koliko ga je v svetovnih razmerah, ki jih slovenski narod ni sam povzročil in je bil brez moči, da bi jih preprečil*. Škerbenc zagovarja, da v zgodovini vedno velja načelo zadostnega vzroka.

Predvojni svet, miselni okvir, iz katerega je izhajal Oman, ni bil idealen, a kljub temu, vsem ostrim besedam, polemikam in žaljivkam navkljub, se je vendarle vse ohranilo znotraj demokratičnega loka, sprejemanja političnega pluralizma in priznavanja politične subjektivitete tudi pristašem drugačnih nazorov, torej

da tudi kdor ne deli političnih idej, ima pravico nastopati v tem političnem prostoru. Kljub vsem pomanjkljivostim te predvojne realnosti velja o tem obdobju razmišljati, ga bolje spoznati. Med drugim tudi zato, ker brez poznavanja tistega obdobja tudi Omana ne moremo razumeti.

Žiga Turk je zanj dejal, da je bil eden od dveh krščanskih demokratov v vrhu Demosa in verjetno edini konservativec. Kam ideološko in politično umestiti Ivana Omana? Govorjenje o družbeni vzgoji in svetovnih nazorih v Sloveniji še danes ni zelo prisotno, saj določene svetovne nazore še vedno razumemo kot večvredne ali manjvredne. Slovenski dijaki v Argentini, ki obiskujejo sobotni slovenski srednješolski tečaj, tako o teh vprašanjih izvedo več kot dijaki v Sloveniji. Če pogledamo gradivo njihovega predmeta Družbena vzgoja, kjer spoznavajo družbene nazore, se nam odpre uvid v poglavje slovenske (in splošne) zgodovine ter družbene teorije, za katero so srednješolci v Sloveniji prikrajšani. Dr. Marko Kremžar, ki je predmet zasnoval, svetovni nazor definira kot skupek med seboj organsko povezanih misli o temeljnih vprašanjih sveta, družbe in človeka. Kot ga je opredelil Aleš Ušechnik, je svetovni nazor skupek med seboj skladnih načel. Po Kremžarju bi rekli, da je svetovni nazor filozofija, po kateri ljudje usmerjajo svoje življenje. Hkrati opozarja, da je svetovni nazor manj kot vera in to ponazori s primerom: *Kdor sprejme moralni nauk, kot ga je nekoč v Palestini učil Jezus Kristus, in se drži zapovedi Stare in Nove zaveze, ta sprejema krščanstvo kot svoj svetovni nazor. Za vero pa je potrebno več, poleg moralnega nauka je potrebno sprejeti tudi Jezusovo božanstvo in verjeti v troedinost Boga. Medtem, ko se svetovni nazor z razumom omejuje na prostor in čas, sega vera z razumom in tudi srcem na nadnaravno in v večnost.* Kremžar kot začetek svetovnih nazorov opredeljuje razsvetljenstvo. To za razliko od predhodnih filozofij ni več izhajalo iz interpretacij božjega, zato tudi na njihove ideje ni bilo mogoče odgovarjati s teološkimi argumenti. Liberalizem je svojo materializacijo doživel z razmahom industrije, takrat je družba z zaupanjem v neomajno svobodo človeka dopustila tudi razmah zelo krivičnih socialnih razmer. Posledica tega je nova ideologija socializma, kjer končni cilj ni več človek kot posameznik, ampak družba, socialno pravično urejena na temelju kolektivismu. Kremžar opozarja, da v družbi, kjer osebna svoboda ni cenjena, je lastnina, ki naj jo varuje, brez smisla.

Znotraj teh radikalnih pozicij se najde konservativna krščanskodemokratska misel, po kateri naj bi po Kremžarju človek na poti skozi čas iskal neprestano ravnovesje med individualnimi vrednotami, katerim daje prednost liberalizem, in socialnimi potrebami, katere enostransko poudarja socializem. Ko primerjamo misli Marka Krežarja, udejanjanja Ivana Omana ali ideje temeljnih dokumentov o evropski krščanski demokraciji (temeljna izhodišča in koncepte evropske krščanske demokracije ter njenega udejanjanja na primeru izgradnje Evropske unije, družine narodov po krščanskodemokratskih idealih, dobro povzemata npr. knjigi *Values of Christian Democracy* Noberta Neuhausu in Horsta Langesa ter *Voyage to the Heart of Europe* Pascala Fontainea), ne najdemo praktično nobenih razlik.

Če se ozremo na teoretike konservativne misli, kot so Alasdair MacIntyre, Edmund Burke, Joseph de Maistre, Carl Schmitt, Samuel Huntington in Daniel Bell, bi kot osrednja izhodišča konservativizma lahko povzeli: pomen tradicije kot dejavnik družbene stabilnosti, pomen neformalnih pravil, običajev in navad, prednost zgodovinsko preizkušenih receptov pred temi, ki so plod razumske konstrukcije, vzajemna odvisnost med posameznimi deli družbe, ki so organsko povezani v celoto, nasprotovanje permisivnosti moderne družbe, poudarjanje družinskih vrednot in skupne morale.

Po eni strani bi lahko rekli, da ta izhodišča opisujejo tudi svetovnonazorski in politični profil Ivana Omana, a hkrati se zdi, da bi bila zožitev Omana na takšne suhoparne teoretične predpostavke velika krivica in omejitve, da iz njegovega delovanja žari veliko bolj pristna in živa politična misel, ki se je prelila tudi v akcijo. Konservativizem, kot ga je razumel in živel Oman, bi lahko preprosto opisali kot prepričanje, da ne more vsaka generacija na novo izumljati civilizacije. Prenos znanja, a ne le znanja, tudi vrednot, kulture in duhovnega sveta iz generacije na generacijo, je še kako pomemben za stabilnost družbe in njen razvoj. Pomembna srčika konservativizma je zagotovo tudi, da se ohranja zgodovinski spomin (Na žalost je tudi obdobje slovenske zgodovine, ki ga je aktivno sooblikoval Ivan Oman, torej obdobje slovenske pomladi, pri pretežnem delu mladih danes na žalost porazno slabo poznano.) Torej razpeti krila, izhajajoč iz trdnih korenin.

Oman v knjigi *Za naš dragi dom in rod* poudarja, da konservativno ni isto kot nazadnjaško, starokopitno. Pravi: *Bavarski konservativci imajo geslo: biti konservativen pomeni biti na čelu napredka. /.../ Bavarci sledijo Slomškoveму nauku, Slomška pa niso imeli. Mi, ki smo ga imeli, pa tega ne znamo ceniti, dojeti, živeti.* Ob tem kot pristen konservativec dodaja še: *Narodovo hišo je treba graditi in zgraditi na trdnem temelju, na skali, na tradicionalnih vrednotah, ki so bile še pred nekaj desetletji povsem samoumevne. Delo, poštenje, vzajemnost, solidarnost, skromnost, medsebojno spoštovanje, medsebojno zaupanje, spoštovanje različnosti v nazoru.*

Sebe je imel za konservativca in krščanskega demokrata. Krščansko demokracijo je razumel kot sintezo konservativnega, liberalnega in socialdemokratskega. Konservativno je po njegovo utemeljenost na tradicionalnih krščanskih vrednotah. Liberalno je družba z veliko svobode, ki omogoča razvoj podjetništva s čim manj birokracije. Socialdemokratsko pa je družba z največjo možno mero družbene pravičnosti, čeprav idealne pravične družbe ne bo nikoli.

To sredinsko pot smo Slovenci znali zelo dobro udejanjati pred 2. svetovno vojno z Ivanom Šuštaršičem, Janezom Evangelistom Krekom in kasneje Antonom Korošcem ter Andrejem Gosarjem. Socialni nauk se je pri nas zaznal predvsem v obliki združenja in hranilnic. Na žalost je bilo to po 2. svetovni vojni izgnano iz javnega življenja, pozabljeno pa vse do danes. V času demokratizacije in osamosvajanja Slovenije je to družbeno misel v javno življenje spet prinesel prav Ivan Oman.

Do danes se je v primerjavi s časom pred 2. svetovno vojno svet seveda radikalno spremenil, teh konceptov ne moremo enostavno preslikati v današnjo realnost. A vendarle je zelo pomembno vprašanje, kaj bi danes rekla Janez Evangelist Krek in Andrej Gosar, kako bi videla današnji čas. Veliko premalo razmisleka in pozornosti namenjamo temu.

Kmet

Ivana Omana se pogosto zameji na vlogi kmeta in borca za pravice kmečkega stanu. S tem se mu dela velika krivica, bil je namreč veliko več. Plemenito tradicijo svojih prednikov je ponovno vnesel v javno življenje. Tako so se morali z njo soočiti tudi tisti, ki jim je bila tuja. Kmetom je vrnil dostojanstvo, hkrati pa v politiki odprl vrata tudi vsem ostalim. A prepričan sem, da njegovega političnega profila ni mogoče razumeti brez tega, da njegovo osebnost damo v kontekst odnosa do domače zemlje, vrednote dela ter kmečkega življenja. Zato velja nekaj misli nameniti še pomenu kmečkega stanu in odnosa do domače zemlje za preteklost in prihodnost slovenskega naroda.

Skozi stoletja so naši predniki na slovenski zemlji ohranjali domačo besedo. Bili smo narod preprostih kmetov ter hlapcev in dekel, a tudi narod kmečkih gospodarjev, ki so se naučili krojiti lastno usodo. Zemlja nas je preživela, omogočila ohranitev slovenskega jezika in samozavesti. Hkrati pa je vsakdanjemu življenju dajala ritem in stabilnost. Ukoreninili smo se na tej zemlji, ta življenjski prostor oblikovali po svoji podobi in v skladu s svojimi vizijami ter razumevanjem življenja in sveta; vsem neugodnim zunanjim okoliščinam navkljub!

Danes seveda živimo v drugačni družbi. V njenem delu, ki ima prevladujoče kanale sporočanja in usmerjanja družbenega mnenja, težko zaznamo kaj drugega, kot so stalno negativnost, cinizem in nihilizem. Toda ali je to res odraz celotne skupnosti? Se je v našem narodu res izgubil ta vrednostni svet, v katerem so živeli naši stari očetje in matere s svojimi žuljavimi rokami? Vrednostni svet, ki ga je živela slovenska zemlja, prepojena z našim potom in krvjo.

Če se spomnim na slovensko pesem, ljudsko ali cerkveno, na njeno milino, na slovensko pokrajino, okrašeno s tolikimi cerkvicami in znamenji, z obdelanimi polji, travniki in pašniki, na planšarije, verjamem, da je to še vedno zakopano nekje v slovenskem človeku. Treba je le razpihati žerjavico, ki tli pod pepelom. Prepričan sem, da je odnos do domače zemlje tisti ključni dejavnik, ki človeku ohranja zdravo pamet, zmernost, podjetnost, realizem ter globoko razmišljanje in čutenje – je najboljša preventiva pred poplitvenjem, ki tako pesti današnjo družbo.

Glede odnosa do svoje zemlje mi pogosto pride na misel citat Tessie Naranjo, Indijanke iz plemena Tewa v Novi Mehiki, ki je o njej dejala takole:

To je najbolj dragocena stvar, da popolnoma veš, kam spadaš. Ko si ovit s čustvi, ki obdajajo to zemljo in okolje. Vsak dan vidiš isti kamen, drevo, travnik, potok, pot, oblake, sonce. Postaneš intimen s svetom okoli sebe. Biti intimen pomeni rasti, se

učiti. To je popolnoma izpolnjujoče. Intimnost, to je moja čarobna beseda, zakaj živim na tej zemlji.

Predsednik slovenske Kmečke zveze v Italiji, zamejec Franc Fabec je o domači zemlji dejal:

Zame se ta beseda magično ujema z materjo: to je, kar mati da sinu, je nekaj, kar čutiš za svoje; je kraj, kjer se rodiš, kjer rasteš, doživljaš marsikaj in kjer ustvarjaš na kateremkoli področju. Čutiš se del nečesa: to je lahko zemlja, kraj, kjer poznaš vsak grm, drevo, grižo. Teritorij je zame kot neka druga mati; kraj, v katerem živiš in kjer boš verjetno tudi končal svojo življenjsko zgodbo. Teritorij je zame nekaj zelo intimnega, močnega; ni le vas, v kateri sem dorasel, ampak ljudje, vsi mi je in sem ponosen, da živim med njimi.

Danes takšne besede marsikje niso več zaželeni. Ti, ki jim je ta svet tuj in ga zato tudi zavračajo, seveda ne ponudijo alterativnega vrednostnega sistema. Ker ga nimajo. Lebdenje v zraku, relativiziranje in smešenje vsega, to je njihova vizija. Toda ali je ta svet res izginil tudi iz čutenja slovenskega človeka? Ko je pred nekaj leti televizijska ekipa med osnovnošolci istrske šole v Sv. Antonu spraševala otroke, kaj si želijo za novo leto, so besede fanta: *En takšen traktor, ki ima 20 konjev, ali pa takega od trideset konjev, ki več ne rabmo. Ker jaz bom kmet, ko bom velik. Pa še kšno krauo, kokuše, zajce magari, enu kuožu*, postale prav viralne, preplavile so splet ter navdušile Slovence. Lahko se spomnimo tudi ganljive zgodbe izpred nekaj let o dveh mladoletnih sestrah, ki sta po očetovi smrti prevzeli kmetijo, jo upravljata, posodabljata ter od nje živita; tudi njuna zgodba je na spletu postala prava senzacija.

Ko razmišljam, kje danes v mladih vidim upanje, je to prav v teh, ki še imajo odnos do domače zemlje. Prepričan sem, da je eden od velikih problemov današnje Slovenije, da v javnem življenju odloča premalo tistih ljudi, ki imajo žuljave roke ter črno za nohti. Z velikim občudovanjem v zadnjih letih spremljam Zvezo slovenske podeželske mladine, ki ima društva po vsej državi in je po številu članstva ter aktivnostih verjetno vodilna mladinska organizacija v Sloveniji.

Iz takšnih korenin bodo zrasli novi Omani, vizionarji, ki bodo znali ceniti tradicijo, a imeli pogled usmerjen v prihodnost. Upamo lahko, da je bilo tudi s prvo akademijo o njem posejano rodovitno seme, ki bo bogato obrodilo v obliki rednih dogodkov, ki bodo dali razmišljanja in premisleke o spotikah današnjega časa in o časih, ki so nam lahko zgled pri iskanju pravi poti. Eden takšnih zgledov, kaj lahko doseže nekdo, ki ima pogum, hkrati pa z nogami hodi po tleh in ne po zraku, je zagotovo Ivan Oman. Upam, da bo njegova osebnost vzor še marsikomu, da bo vstopil v javno življenje.